

S. Khutka, Y. Kovalevska

CONCEPTUAL AND METHODOLOGICAL PECULIARITIES OF MEASUREMENT OF PARENTAL VALUES TRANSMISSION TO CHILDREN

Review of contemporary studies in area of parents-children values' retranslation is presented. Three groups of relevant research are differentiated by the criteria of completeness of parental values replication in children and with respect to the processes (intrafamily, micro- and macro-social) that support it. The first group of studies describes retranslation of cultural values. The second one examines retranslation of values that were formed with respect to effects of social stratification positions of individuals. The third one is focused on measurement of retranslation of specific individual values (like religiosity, political preferences, moral norms etc.).

Keywords: values orientations, transmission of values between parents and children, measurement of values' retranslation.

Матеріал надійшов 22.04.2014

УДК 128:303; 316.752

Виноградов О. Г., Попова А. О.

ВИМІРЮВАЛЬНІ ХАРАКТЕРИСТИКИ УКРАЇНСЬКОЇ ВЕРСІЇ ЗАПИТАЛЬНИКА «МІРА ОСМИСЛЕНОСТІ ЖИТТЯ»

У статті представлено результати пошукового дослідження вимірювальних характеристик україномовної версії запитальника «Meaningful life measure»: надійності-узгодженості, конвергентної, конструктивної і критеріальної валідності. Конфірматорний факторний аналіз пунктів методики показав недостатнє відтворення факторної структури на вибірці студентів, що може зумовлюватися неуважністю респондентів. Виявлений зв'язок між факторами запитальника і методикою, запропонованою В. Є. Хмелько. Також встановлено слабкий зв'язок між осмисленістю життя і зацікавленістю політикою.

Ключові слова: сенс/смысл життя, сенсо(смысло)життєві орієнтації, валідність, надійність, факторна структура.

Поняття «сенс життя» і «осмисленість людиною свого існування» займають важливе місце в соціогуманітарних науках, переважно у філософії та екзистенційній психології (В. Франкл [6], А. Леонтьєв [2], Б. Братусь, Є. Субботський, В. Столін). Започаткована Максом Вебером традиція «розуміючої соціології», основною ідеєю якої є акцентування та зосередження саме на тих сенсах, які люди вкладають у свої дії, поширю-

ється у вченнях й інших соціологів (А. Шютц, Дж. Мід, Т. Парсонс).

Єднальною тезою сучасного вивчення сенсожиттєвої проблематики вітчизняними соціологами (Н. Костенко [1], А. Ручка [5], А. Яковенко [8]) є те, що відмінні соціальні позиції людей сприяють утворенню у них відмінних індивідуальних емоційних та когнітивних структур, що і виявляє себе у різних оцінках

людей одних і тих самих явищ, різних ціннісних орієнтаціях, різній поведінці, різних габітусах, а також практик. Проте варто зауважити, що ці дослідження вживають концепт сенсу життя головним чином як категорію цінностей, використовуючи його для вивчення саме ціннісних спектрів суспільства. Дещо відмінною є проблема пошуку зв'язків сенсу життя і особливо рівня осмисленості (а не тільки спрямованості) з іншими важливими змінними – політичною активністю, задоволеністю життям, суб'єктивним благополуччям тощо. Також постає питання, як саме відрізняється рівень осмисленості життя у людей, що мають різні соціально-демографічні та соціально-економічні характеристики. Однак суттєвою перешкодою на шляху вітчизняних емпіричних досліджень зазначених питань є відсутність загальноновизнаного інструменту, який би вимірював увесь спектр підпорядкованих конструктів і мав прийнятний рівень психометричних властивостей. Переклад і емпірична перевірка вимірювальних характеристик інструменту, який користується авторитетом у західних дослідників, дозволили б забезпечити кумулятивний характер досліджень важливого аспекту якості життя громадян України у порівнянні з громадянами інших країн.

Таким чином, **метою цього дослідження** є пошук і адаптація загальноновизнаного багатфакторного запитальника для вимірювання конструкту «сенс життя», який би мав прийнятні психометричні характеристики. У процесі адаптації вирішувалися завдання адекватного перекладу питань, перевірки відтворення структури інструменту на пілотажній україномовній вибірці, дослідження його надійності і валідності.

Аналіз сучасної літератури показав, що для вимірювання конструкту «сенс життя» наразі використовується декілька основних стратегій. Перш за все, застосовуються якісні методи – глибинні інтерв'ю або написання есе чи відкриті питання, щоб дізнатися, що самі респонденти вважають сенсом свого життя, не нав'язуючи жодних обмежень. Другий підхід передбачає формування переліку різних типів сенсу життя, а респонденту пропонується із цього фіксованого списку обрати той варіант, який є для нього найближчим. Найбільш розповсюдженим підходом є вимірювання сенсу життя за допомогою стандартизованих тест-запитальників. Наразі існує декілька методик такого типу, розроблених західними і російськими вченими (Д. Леонтьєв [3]). Першим вітчизняним варіан-

том такої психометричної методики була спроба адаптації російською мовою [4] тесту «Ціль у житті» Дж. Крамбо та Л. Махоліка [9]. Слід зазначити, що цей тест не включав у себе окремих підшкал.

Окрім вищезгаданого тесту «Ціль у житті», в літературі часто зустрічається посилання на Індекс життєвого спрямування (Life regard index, LRI) [13] і методику Sense of Coherence – Meaning scale (SOC-M), запропоновану А. Антоновськи [11]. Останню її автор не радить використовувати окремо від інших шкал, оскільки вона була розроблена для вимірювання цілого спектру диспозиційних стратегій. Щодо стосується «Індексу життєвого спрямування» [10], то в цій методиці вже виокремлено дві підшкали: виконання і життєва перспектива. Загалом, методика викликала певну критику через те, що включає багато пунктів, які означають швидше емотивні, ніж когнітивні аспекти осмислення життя. Слід також наголосити, що взяті разом методики «Ціль у житті» та «Індекс життєвого спрямування» покривають широкий спектр релевантних тем: відчуття завершеності, значення, розуміння, послідовність, ціленаправленість та ціледосяжність.

Німецькі психологи [12] розробили свій власний інструментарій SMiLE (Meaning in Life evaluation), застосування якого проходить у декілька етапів. На першому етапі респонденти повинні самостійно визначити від 3 до 7 сфер, що найбільше наповнюють їх життя сенсом, на другому – оцінити важливість цих сфер за п'ятибальною шкалою, на третьому – визначити рівень задоволеності ними за семибальною шкалою. На основі кластерного аналізу зібраних даних ці автори виділили 13 категорій, що наповнюють життя сенсом. Такий підхід є відмінним від попередніх, оскільки дає можливість самим респондентам висловитися про те, що для них є сенсом життя. Проте цей інструмент не передбачає обчислення загального показника осмисленості життя.

Особливу увагу серед інших стандартизованих запитальників привертає методика MLM (Meaningful life measure, «Міра осмисленості життя»), яка була створена на основі факторного аналізу питань з трьох відомих інструментів: PIL, LRI і PWB-P [14]. За допомогою MLM можна отримати як загальний показник осмисленості життя, так і часткові показники за наступними п'ятьма підшкалами (факторами): захоплююче життя (exciting life, EX), задоволеність життєвими здобутками (accomplished life, AC), сформованість системи життєвих принципів

(principled life, PR), наявність життєвих цілей (purposeful life, PU) та цінування власного життя (valued life, VA). Саме цей запитальник ми вирішили адаптувати у цьому дослідженні через низку переваг: він має теоретично обґрунтовану структуру шкал, підтверджену за допомогою конфірматорного факторного аналізу, високий рівень надійності-узгодженості, конвергентну валідність і економність.

Серед вітчизняних інструментів було вирішено зупинитися на методиці, запропонованій В. Є. Хмельком [7]. У ній респондент має відповісти на чотири закриті питання: 1) чи питає хтось у нього, в чому полягає сенс життя; 2) чи ставила людина сама собі питання про це; 3) чи знайшла задовольняючу відповідь; 4) наскільки питання про сенс життя є важливим.

Обрання вказаних методик для проведення емпіричного дослідження обумовлено тим, що обидві вимірюють один і той самий конструкт з погляду переважно різних аспектів (емоційного у першому випадку і когнітивного – у другому), проте базуються на різних підходах до вимірювання. Переклад MLM наведено у Додатку разом із зазначенням факторів, що вимірюються. Додатково до анкети включено питання про використання вільного часу, громадсько-політичну активність і соціально-демографічні змінні з метою валідизації показників сенсожиттєвих орієнтацій.

Вибірка. У рамках проведення цього дослідження 2012 року було опитано 65 студентів-соціологів другого року навчання у трьох ВНЗ м. Києва (НПУ ім. Драгоманова – 33 респонденти, НаУКМА – 21, НТУ «КПІ» – 11) за суцільною вибіркою за навчальними групами. Різні навчальні заклади обрано для більшої варіативності соціальних характеристик досліджуваних.

Результати і обговорення. Попри те, що більшість опитаних ставила собі питання про сенс життя (87,7%), за методикою В. Є. Хмелька спостерігається доволі низький показник осмисленості життя серед опитаних студентів: лише 20% (13 респондентів) ставили собі питання про сенс життя і знайшли для себе відповідь, що їх задовольнила. Ще 3,1% (2 респон-

денти) вказали, що таке питання не ставили, але відповідь у них є. Найбільша частина опитаних висловила сумнів, що їм вдалося знайти відповідь (49,2%) і ще 27,7% обрали негативний варіант.

Слід зазначити, що не всі респонденти питання про сенс життя вважають дуже важливим: оцінки 4 і 5 за п'ятибальною шкалою (1 – зовсім не важливо, 5 – важливіше за всі або майже всі життєві питання), поставили 36,9% і 15,4% респондентів відповідно. Такі результати, на нашу думку, можуть певною мірою пояснюватися складністю інтерпретації поняття «сенс життя» студентами через брак життєвого чи рефлексивного досвіду. Ось чому видається важливим використання непрямих індикаторів, які дозволяють респондентам спиратися на більш конкретні і зрозумілі їм прояви. Щоб охарактеризувати рівень осмисленості життя на основі опосередкованого вимірювання, ми обчислили так звані «сирі бали» за всіма п'ятьма факторами запитальника MLM як усереднене шкальне значення тих індикаторів, що визначали кожен з них (шкала питань із зворотним ключем була відповідним чином перекодована). Оскільки 4 бали є центральним значенням семибальної шкали, використаної у цьому запитальнику (1 – повністю не погоджуюся, 7 – повністю погоджуюся), то наведені у таблиці 1 середні значення (див. стовпчик 1) дозволяють зробити висновок про те, що рівень осмисленості життя, виміряний на основі непрямих індикаторів, є достатньо високим. Так, середнє значення питань за фактором «Цінування власного життя» дорівнює 6,17, «Наявність життєвих цілей» – 5,50. Найменші значення спостерігаються для факторів «Захоплююче життя» (4,66) і «Задоволеність життєвими здобутками» (4,73), що є цілком зрозумілим, зважаючи на вік досліджуваних і характер їхньої життєдіяльності.

Отже, багатофакторний інструмент з використанням опосередкованих індикаторів дозволив засвідчити досить високий рівень осмисленості і отримати диференційованішу картину сприйняття сенсу життя респондентами.

Таблиця 1. Психометричні характеристики шкал запитальника MLM

Фактор	(1)	(2)	(3)	(4)
ЕХ. Захоплююче життя	4,66	0,669	0,288	-0,076
АС. Задоволеність життєвими здобутками	4,73	0,612	0,283	-0,059
PR. Сформованість системи принципів	5,11	0,850	0,531	0,354
PU. Наявність життєвих цілей	5,50	0,789	0,484	0,272
VA. Цінування власного життя	6,17	0,879	0,645	0,516

Примітка: (1) середнє значення за фактором, (2) α Кронбаха на стандартизованих пунктах, (3) усереднена кореляція Пірсона між пунктами шкали, (4) найменша кореляція між пунктами шкали.

Перш ніж досліджувати зв'язок факторів з іншими змінними, варто переконатися, наскільки інструмент зберіг свою факторну структуру після перекладу. Загальне уявлення про це зазвичай можна отримати на основі обчислення показників внутрішньої узгодженості факторів. Автори запитальника повідомляють, що він має цілком прийнятні показники надійності за α Кронбаха – в діапазоні від 0,85 до 0,88 [14]. Результати перевірки надійності-узгодженості на нашій вибірці наведено у таблиці 1 (стовпчики 2, 3, 4). Як можна бачити, три фактори мають нижчу узгодженість у порівнянні з оригінальною англомовною версією: «Наявність життєвих цілей», «Захоплююче життя» і «Задоволеність життєвими здобутками». Слід зазначити, що при цьому два останні не досягають конвенційного рівня 0,70, щоб вважатися достатньо узгодженими. На проблеми з узгодженістю також вказує той факт, що певні пункти в цих факторах практично не корелюють один з одним (див. четвертий стовпчик табл. 2). Все це може означати, що респонденти вкладають різний сенс у питання одного й того ж фактора і їхній переклад слід уточнити. Фактори «Сформованість системи принципів», «Наявність життєвих цілей», «Цінування власного життя» мають прийнятний рівень надійності, хоч і трохи нижчий, ніж в оригінальному інструменті.

Висока надійність-узгодженість, однак, не може слугувати доказом того, що вимірювальна шкала є одновимірною. Щоб переконатися у відтворенні факторної структури запитальника MLM, ми провели конфірматорний факторний аналіз його пунктів за допомогою статистичного пакету M+. Завдання для аналізу містило структурні рівняння для кожного з факторів за відповідними індикаторами, а та-

кож один загальний фактор другого порядку (GEN), на який навантажувалися фактори першого порядку. Всі спостережувані змінні вважалися неперервними і, оскільки їх розподіл суттєво відрізнявся від нормального, застосовувалася процедура MLM (maximum likelihood mean adjusted) для обчислення робастних оцінок параметрів моделі.

У результаті проведеного аналізу отримано такі абсолютні і відносні показники якості підгонки моделі: $\chi^2 = 408,46$ при 204 ступенях свободи $p < 0,0001$, RMSEA = 0,124 з $p < 0,001$ та CFI = 0,683. Всі ці значення вказують на те, що модель має недостатню відповідність даним і оцінки параметрів можуть бути зміщеними. Замовлені модифікаційні індекси вказували на те, що принаймні два індикатори мають суттєве навантаження на інші фактори (EX4 на «Задоволеність життєвими здобутками» і PU4 на «Цінування власного життя»), а також існують кореляції між помилками вимірювання для індикаторів EX3 і EX1, PR5 і PR4, PU3 і PU1 і т. д. Останнє може свідчити про те, що для респондентів існує велика схожість формулювань певних тверджень. І справді, більшість пунктів запитальника є фактично парафразами і за неуважності респондента можуть сприйматися як синонімічні. На жаль, модель мала невисокий рівень відповідності даним навіть після внесення запропонованих змін (RMSEA = 0,087, $p = 0,004$).

У таблиці 2 наводяться стандартизовані навантаження тверджень запитальника на фактори і частина поясненої дисперсії тверджень. Єдиний статистично незначущий параметр виділено жирним курсивом.

Звертає на себе увагу той факт, що твердження із зворотним ключем мають менші навантаження (EX5, AC4, PU4) і, відповідно, маленьку

Таблиця 2. Конфірматорний факторний аналіз питань MLM

Фактор	№	λ	R ²	Фактор	№	λ	R ²
EX	1	0,317	0,101	PR	1	0,748	0,560
	2	0,849	0,722		2	0,768	0,589
	3	0,599	0,358		3	0,861	0,741
	4	0,539	0,290		4	0,598	0,357
	5	0,460	0,211		5	0,654	0,428
AC	1	0,549	0,301	PU	1	0,871	0,759
	2	0,851	0,724		2	0,694	0,482
	3	0,686	0,471		3	0,744	0,554
	4	0,157	0,025		4	0,487	0,237
VA	1	0,815	0,664	GEN	EX	0,497	0,247
	2	0,874	0,763		AX	0,402	0,162
	3	0,715	0,511		PR	0,556	0,309
	4	0,758	0,575		PU	0,740	0,547
					VA	0,638	0,407

пояснену дисперсію. Це може бути наслідком неважності респондентів у процесі заповнення анкети – принаймні частина з них, на нашу думку, обирала відповідь за її звичною позицією у віялі альтернатив, не зважаючи на зміст питання, що і призвело до зменшення сили зв'язку з відповідним фактором.

В оригінальній версії навантаження первинних факторів на вторинний перебувають у межах від 0,70 до 0,85, тоді як у нашому дослідженні вони є значно меншими – від 0,40 до 0,74. Це також може свідчити про недостатню уважність при заповненні анкети, що призводить до більшої кількості неузгоджених відповідей.

Таким чином, загалом факторна структура запитальника відтворилася на вітчизняній вибірці, хоча й з дещо більшими помилками вимірювання. Проте всі фактори першого порядку мають значущі навантаження на загальний фактор осмисленості життя, що вказує на конструктну валідність адаптованої версії запитальника. Можна сподіватися, що на більшій вибірці і з належним інструментуванням респондентів результати можуть бути ще кращими.

Наявність зв'язку між двома методиками, призначеними для вимірювання одного й того ж конструкту, свідчить про конвергентну валідність обох. Оскільки основне питання методики В. Є. Хмелька «Чи знайшли ви для себе відповідь про сенс життя, яка б вас задовольнила?» є номінальним з трьома альтернативами «Так», «Ні» і «Важко сказати точно», для визначення сили зв'язку з факторами запитальника MLM ми застосували кореляційне відношення η^2 . Статистично значущим на рівні 0,05 виявився лише зв'язок середньої сили з фактором «Задоволеність життєвими здобутками» ($\eta^2 = 0,114$, $p = 0,023$) і загальним фактором осмисленості життя ($\eta^2 = 0,137$, $p = 0,010$). Причому середні значення факторів для категорій «Ні» і «Важко сказати точно» виявилися практично однаковими, отже, вони не диференціюють респондентів.

Цікаво, що четвертий пункт методики В. Є. Хмелька, «В якій мірі питання про сенс життя: (1) не важливе – (5) важливіше за всі або майже всі життєві питання», має статистично значущий зв'язок середньої сили лише з одним фактором MLM – «Сформованість системи принципів» (τ Кендала = 0,313, $p < 0,001$). Таким чином, в дослідженні було отримано докази певної конвергентної валідності двох методик, проте значна частина дисперсії кожної з них або вимірює окремий конструкт, або складається з помилки вимірювання.

Що стосується критеріальної валідності, то більшість питань анкети, на жаль, не мали зв'язку з факторами MLM. Слабкі кореляції знайдено лише з зацікавленістю політикою (п'ятибальна шкала від 1 – зовсім не цікавить до 5 – дуже цікавить). Так, статистично значущими виявилися рангові кореляції з факторами «Сформованість системи принципів» ($\tau = 0,212$, $p = 0,031$), «Наявність життєвих цілей» ($\tau = 0,226$, $p = 0,024$) і загальною осмисленістю життя ($\tau = 0,230$, $p = 0,018$). При цьому важливість голосування на виборах (оціночна складова) і готовність взяти участь у голосуванні на наступних виборах (поведінкова складова) не виявляють значимих зв'язків із сенсожиттєвими орієнтаціями.

Таким чином, на основі проведеного дослідження вимірювальних характеристик адаптованої версії запитальника «Міра осмисленості життя» можна зробити висновки про достатньо обнадійливі результати: більшість факторів має прийнятну надійність-узгодженість, методика демонструє певну конвергентну і критеріальну валідність. Проте необхідні додаткові дослідження на більш гетерогенних за віком і соціальним статусом вибірках для підтвердження того, що факторна структура повністю відтворюється на вітчизняних даних. Також важливою залишається проблема пошуку зовнішніх критеріїв, які б мали тісний зв'язок з факторами сенсожиттєвих орієнтацій.

Список літератури

1. Костенко Н. Смысловая сегментация социума / Н. Костенко // Украинское общество 1992–2010. Социологический мониторинг. – К. : Институт социологии НАН Украины, 2010. – С. 254–260.
2. Леонтьев Д. А. Психология смысла: природа, строение и динамика смысловой реальности / Д. А. Леонтьев. – М. : Смысл, 2003. – 487 с.
3. Леонтьев Д. А. Тест смысло-жизненных ориентаций (СЖО) / Д. А. Леонтьев. – М. : Смысл, 2006. – 18 с.
4. Муздыбаев К. Психология ответственности / К. Муздыбаев. – М. : Наука, 1983. – 239 с.
5. Ручка А. Смысл-жизненные ориентиры статусных угруповань социума / А. Ручка // Украинское общество 1992–2010. Социологический мониторинг. – К. : Институт социологии НАН Украины, 2010. – С. 261–271.
6. Франкл В. Человек в поисках смысла / В. Франкл : [сборник] ; пер. с англ. и нем. ; под общ. ред. Л. Я. Гозмана, Д. А. Леонтьева ; вступ. ст. Д. А. Леонтьева. – М. : Прогресс, 1990. – С. 5–21.
7. Хмелько В. Е. Социальная направленность личности: некоторые вопросы теории и методики социальных исследований / В. Е. Хмелько. – К. : Политиздат Украины, 1988. – 279 с.
8. Яковенко А. Про смысл життя з позиції соціологічної рефлексії / А. Яковенко // Соціологія: теорія, методи, маркетинг. – 2011. – № 4. – С. 121–142.
9. Crumbaugh J. S. An Experimental Study in Existentialism: The Psychometric Approach to Frankl's Concept of Noogenic Neurosis / J. S. Crumbaugh, L. T. Maholick // Journal of Clinical Psychology. – 1964. – Vol. 20. – P. 200–207.

10. Debats D. L. The Life Regard Index: Reliability and Validity / D. L. Debats // Psychological Reports. – 1990. – Vol. 67. – P. 27–34.
11. Meaning in Life in the Federal Republic of Germany: Results of a Representative Survey with the Schedule for Meaning in Life Evaluation (SMiLE) [Electronic resource] / M. J. Fegg, M. Kramer, C. Bausewein, G. D. Borasio // Health and Quality of Life Outcomes. – 2007. – Vol. 5. – Mode of access: <http://www.hqlo.com/content/5/1/59>. – Title from the screen.
12. Francis L. J. The Development of the Meaning in Life Index (MILI) and its Relationship with Personality and Religious Behaviours and Beliefs among UK Undergraduate Students / L. J. Francis, P. Hills // Mental Health, Religion and Culture. – 2008. – Vol. 11. – P. 211–220.
13. Klerk J. J. Measuring Meaning in Life in South Africa: Validation of an Instrument Developed in the USA / J. J. Klerk, A. B. Boshoff, R. Wyk // South African Journal of Psychology. – 2009. – Vol. 39, No. 3. – P. 314–325.
14. Morgan J. Measuring Meaning in Life / J. Morgan, T. Farsides // Journal of Happiness Studies. – 2009. – Vol. 10, Issue 2. – P. 197–214.

Додаток

Запитальник MLM

- EX1. Життя для мене це: Стабільність і спокій – Постійне збудження.
 EX2. Кожен день для мене: Більшою мірою схожий на попередній – Абсолютно новий та різноманітний.
 EX3. Щоденна робота для мене: Тиха, спокійна, зосереджена – Джерело збудження.
 EX4. В мене захоплююче життя.
 EX5. Моє повсякденне життя буденне і малоцікаве.
 AC1. Я із задоволенням згадую свої здобутки.
 AC2. Наразі я задоволений тим, чого досяг(ла) у житті.
 AC3. Моє життя склалося успішно.
 AC4. Я не зміг(змогла) досягти більшості з того, чого б мені хотілося у житті.
 PR1. Я маю систему ідей, що допомагає мені насправді зрозуміти своє призначення.
 PR2. Я маю філософію життя, яка дійсно надає сенс моєму життю.
 PR3. Я маю власну систему цінностей, яка робить моє життя вартісним.
 PR4. Те, у що я вірю, надає сенс моєму існуванню.
 PR5. Цінності, які я поділяю, збагачують моє життя значенням.
 PU1. У своєму житті я: Не маю взагалі жодних цілей – Маю дуже чіткі цілі.
 PU2. Я знайшов(знайшла): Жодної цілі або призначення у житті – Задовольняючі для себе цілі і призначення у житті.
 PU3. Я маю чіткі життєві цілі і плани.
 PU4. Я безцільно блукаю по життю без жодної мети або спрямування.
 VA1. Моє життя вартісне.
 VA2. Моє життя значиме.
 VA3. Я справді ціную своє життя.
 VA4. Я сприймаю своє життя з великою повагою.

O. Vynogradov, A. Popova

UKRAINIAN ADAPTATION OF “MEANINGFUL LIFE MEASURE” PSYCHOMETRIC CHARACTERISTICS

The paper is devoted to the results of “Meaningful life measure” (MLM) questionnaire adaptation in Ukrainian: it’s consistency, convergent, construct and criterion validity. Confirmatory factor analysis showed insufficient reproduction of original factor structure on a student sample that may be caused by negligence of the respondents. The moderate relationship between factors of the questionnaire and the measure proposed by V. E. Khmelko was observed. Also was found a weak relationship between MLM and interest in politics.

Keywords: sense/meaning of life, life orientation, validity, reliability, factor structure.

Матеріал надійшов 03.05.2014